

Studieenheden Tekst og Genre II

Skema til godkendelse af problemformulering

Simon Foug

Navn

1367234

Studienr.

Eksamenstermin: Juni 2004

Afhandlingens, synopsisens titel (emne):

DEN SENMODERNE NOVELLE

Afhandlingens, synopsisens emne, tema, metode, problemformulering:

**Hvordan kan man med fokus på begivenhed, struktur og tema
genredefinere den senmoderne novelle?**

Afhandlingens, synopsisens titel, emne, tema, metode, problemformulering og litteraturliste er godkendt af vejleder:

Dato og vejleders underskrift

Helle Rørbech

Opgaven må efter endt bedømmelse (forudsat ”bestået”) gøres tilgængelig for udlån:

Ja (x)

Opgaven må efter endt bedømmelse (forudsat ”bestået”) lægges ud på studieenhedens netkonference (hvis der til pågældende studieenhed findes en netkonference):

Ja (x)

Dato og forfatters underskrift

**Normalsideopgørelse
p. 3-20, incl. noter
39.321: 2400 = 16,4 ns**

0. Indholdsfortegnelse

1. Opgavens rammer	3
1.1. Indledning	3
1.2. Afgrænsning af opgave: Den senmoderne danske novelle	4
1.3. Problemformulering	4
1.4. Valg af teoretikere: Baggesen, Henriksen, Bredsdorff og Dines Johansen	4
1.5. Valg af skønlitteratur: Aidt, Helle og Juul	4
1.6. Metode	5
2. Etablering af et novellebegreb	5
2.1. Søren Baggesen: Fortæller, begivenhed og pointe.....	5
2.1.1. <i>Den retrospektive fortæller</i>	5
2.1.2. <i>Den irrationelle begivenhed</i>	6
2.1.3. <i>Pointen</i>	6
2.1.4. <i>Delkonklusion og diskussion, Baggesen</i>	7
2.2. Aage Henriksens stok og myretue-teori	7
2.3. Thomas Bredsdorffs BH-model	8
2.4. Kritik af definitionen.....	8
2.5. Delkonklusion: Akron, diakron og synkron teori	8
2.6. Foreløbigt novellebegreb	9
3. Analyse	10
3.1: Naja Marie Aidt: Latter.....	10
3.1.1. <i>Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Latter"</i>	10
3.1.2. <i>Tema: Fremmedgørelse</i>	12
3.1.3. <i>Kroppen som motiv</i>	12
3.1.4. <i>Novelledefinition, "Latter"</i>	13
3.2. Helle Helle: Venlige fremmede	13
3.2.1. <i>Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Venlige fremmede"</i>	13
3.2.2. <i>Motiver og tema: Fremmedgørelse og ...?</i>	14
3.2.3. <i>Novelledefinition, "Venlige fremmede"</i>	15
3.3. Pia Juul: "Opgang"	15
3.3.1. <i>Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Opgang"</i>	15
3.3.2. <i>Den personale fortæller og temaet fremmedgørelse</i>	16
3.3.3. <i>Novelledefinition, "Opgang"</i>	17
4. Konklusion: Synkron novelledefinition	17
4.1. Diskussionspunkter til mundtlig eksamen	20
5. Litteraturliste	21
5.1. Faglitteratur	21
5.3. Skønlitteratur	21

1. Opgavens rammer

1.1. Indledning

Siden Aristoteles definerede dramaet og Goethe novellen er der vistnok skrevet mere om de to genrer end om nogen af de øvrige i den europæiske litteratur. For dramaets vedkommende er det lettest at forstå [...]

Det er sværere at forstå intuitivt hvorfor netop novellen af alle øvrige litterære genrer har vist sig som magnet for genre-teoretikere¹.

Mit udgangspunkt for denne opgave er min undren over den tilgang, de fleste novelleteoretikere har: De angriber genren som helhed. Lyrik- og romanteoretikere arbejder for det første med forskellige tidsperioder som fx "det moderne gennembrud" og "ekspressionisme". For det andet underopdeles romanen i fx udviklingsroman og erindringslitteratur, og lyrik i fx naturlyrik og religiøs lyrik. For det tredje fokuserer de nationalt, om end med et blik på udlandet. Der teoretiseres altså med et tidsligt, indholdsmæssigt og delvist nationalt aspekt.

Af den grund forstår jeg ikke de fleste *danske* novelleteoretikeres tilgang: De teoretiserer over genren generelt og internationalt og uden (større) hensyn til tidsmæssige, indholdsmæssige og nationale aspekter. Selvfølgelig er der forskel på en "blichersk" og "hellesk" novelle, og det bør der tages hensyn til.

Der er eksempler på en sådan afgrænset tilgang til novellen. Herman Bang er impressionist, og *derfor* karakteriseres Bangs noveller også som impressionistiske. Også blandt novelleteoretikere er der eksempler: Helle Helle betegnes fx som minimalist², men generelt anvender de toneangivende danske novelleteoretikere ikke denne tilgang.

Den *tyske* romanist og diakrone novelleteoretiker Walther Pabst lægger vægt på det tidsmæssige i sin tilgang, og det er denne tilgang, jeg vil tage fat på i denne opgave:

Jede Epoche, jede wirklich schöpferische Generation hat den Novellen ihr eigenes Gepräge gegeben, das durch keine noch so scharffsinnige und geistreiche Gattungs-Definition ausgedrückt werden kann.³

¹ Bredsdorff, p. 100

² Skyum-Nielsen, p. 198

³ Pabst i Baggesen, p. 11

1.2. Afgrænsning af opgave: Den senmoderne danske novelle

Jeg har afgrænset denne opgave ved at fokusere på den danske novelle, og her begrænser jeg mit undersøgelsesfelt til den senmoderne novelle, her noveller udelukkende skrevet efter 1990⁴. Det er et meget lille udsnit af novellegenren, men yderligere udvidelse umuliggøres af opgavens omfang.

Det leder mig frem til følgende problemformulering for opgaven:

1.3. Problemformulering

*Hvordan kan man med fokus på begivenhed, struktur og tema
genredefinere den senmoderne novelle?*

1.4. Valg af teoretikere: Baggesen, Henriksen, Bredsdorff og Dines Johansen

Som teoretisk ramme for opgaven anvender jeg dansk novelleteori, fordi det er danske noveller, jeg beskæftiger mig med. De akroneteoretikere, nykritikeren Søren Baggesen, strukturaliststen Aage Henriksen og Thomas Bredsdorffs sammentænkning af de to teorier, den såkaldte BH-model, vil udgøre den teoretiske baggrund. Den diakrone teoretiker Jørgen Dines Johansen anvendes til at kritisere teoriene.

De er alle strukturalistisk inspirerede teoretikere, og i lyset af min undren over fraværet af tidsmæssige, indholdsmæssige og nationale hensyn i tilgangen til genren, kan valget virke ulogisk. Imidlertid finder jeg, at en strukturalistisk tilgang er den eneste, der kan definere akroneteoretikernes fællestreik. Dette vender jeg tilbage til i afsnit 2.6.

1.5. Valg af skønlitteratur: Aidt, Helle og Juul

Jeg har udvalgt 3 noveller som primære analysetekster i denne opgave: Naja Marie Aidts "Latter" fra 1995, Helle Helles "Venlige fremmede" fra 2000 og Pia Juuls "Opgang" fra 2001, som jeg anser for gode og repræsentative noveller for perioden. Andre danske noveller indgår til perspektivering, både af de nævnte forfattere, men også af andre forfattere. Som international referenceramme bruger jeg den amerikanske forfatter Raymond Carver.

⁴ Jeg vælger betegnelsen "senmoderne" for at undgå en diskussion af "moderne" og "postmoderne" - betegnelser, som teoretikere bestemt ikke er enige om, hvad betyder. Med "senmoderne" mener jeg "efter 1990".

1.6. Metode

For at etablere et begrebsapparat begynder jeg med en gennemgang af strukturalistiske novelleteorier, med hovedvægt på Baggesens novellebegreb. Derefter gennemgås Henriksens stok- og myretueteori. Bredsdorff og Dines Johansen anvendes til at kritisere teorierne. Dette munder ud i en diskussion om akron, diakron og synkron novelle teori.

Fra denne diskussion etablerer jeg et akront, normativt novellebegreb, der kræver en synkron, deskriptiv definition for at blive anvendelig. Den vil jeg opstille ud fra en analyse af de tre noveller, der analyseres med fokus på begivenhed, struktur og tema. Efter analysen inddrages overvejelser om samtid og litteratur som oplæg til diskussion om en synkron genredefinition af den senmoderne novelle. Andre noveller inddrages her for at perspektivere.

Det opstillede genrebegreb anvendes afslutningsvist til en diskussion af den synkrone tilgang til en genredefinition af novellen.

2. Etablering af et novellebegreb

I dette afsnit gennemgår jeg strukturalistiske novelleteorier med henblik på at etablere et novellebegreb, som danner udgangspunkt for den senere analyse af de udvalgte noveller.

2.1. Søren Baggesen: Fortæller, begivenhed og pointe

Med udgangspunkt i germansk novelle teori i det 19. årh. opstiller nykritikeren Søren Baggesen i "Den blicherske novelle" fra 1962 tre normative genretræk for novellen: fortælleren, begivenheden og pointen.⁵

2.1.1. Den retrospektive fortæller

Baggesen fremhæver fortællerfiktionen som et *normativt* genretræk for novellen:

Som vi senere skal se, er det af vigtighed for novelleformen, at den opererer med en eller anden form for fortællerfiktion.⁶

Baggesen fastslår derefter *deskriptivt*, at et af kendetegnene ved "1800-talsnovellen" er adskillelsen mellem fortællertid og fortalt tid, således at en novelle fortælles retrospektivt. Den eksplicitte

⁵ Baggesen, p. 40 ff

⁶ Baggesen p. 17

fortæller beskrives som en etableret personlighed inden for rammen, hvilket tilfører teksten en ekstra dimension – historien om fortælleren, ud over den allerede eksisterende grundhistorie.

Men det centrale i fortællerbegrebet er selve den fiktionsform, som kan betyde fortællerens konkrete tilstedeværelse inden for fiktionen, men ikke nødvendiggør den - adskillelsen mellem fortællertid og fortalt tid, fiktionen om et faktisk afsluttet forløb, som berettes.⁷

Det, Baggesen påpeger som væsentligt, er fortællerens aktive betydning for fiktionens udsigelse, fordi den retrospektive fortæller i novellen mere eller mindre synligt netop fremhæver og undertrykker aspekter i grundhistorien.

Idet fortælleren har fuldt overblik over dette [det afsluttede forløb] behersker hun det suverænt og kan fremhæve de aspekter af det, som forekommer hende væsentlige, og undertrykke andre.⁸

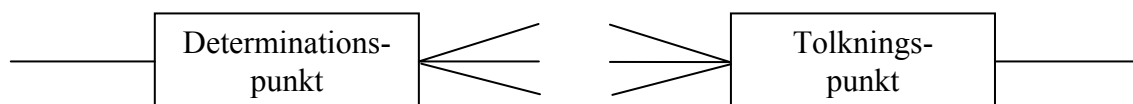
2.1.2. Den irrationelle begivenhed

Det næste konstituerende genretræk, Baggesen anfører, er den irrationelle begivenhed. Han bruger en række forskellige betegnelser for det⁹, men det væsentlige er, at novellen ifølge Baggesen handler om en udefra kommende, irrationel begivenhed, der *griber afgørende ind*¹⁰ i menneskers skæbne, og det igangsætter en handling. De agerende personer i novellen ikke har kontrol over det "irrationelle".

2.1.3. Pointen

Baggesens 3. genrekonstituerende træk er pointen, som han opdeler i to: determinationspunktet og tolkningspunktet. Determinationspunktet er den *begivenhed, hvorudfra alle novellens øvrige begivenheder springer*¹¹, altså de irrationelle magters indtog, mens tolkningspunktet er samlingen af trådene igen, vendingen mod tilværelsestolkningen, jf. figur 1. De to punkter udgør tilsammen novellens pointe. Tolkningspunktet kan, understreger Baggesen, godt ligge efter fortalt tid.

Figur 1:

⁷ Baggesen, p. 41

⁸ Baggesen, p. 20

⁹ Bredsdorff p. 103, eksempler fra Baggesens 1. kapitel

¹⁰ Baggesen, p. 42

¹¹ Baggesen, p. 44

2.1.4. Delkonklusion og diskussion, Baggesen

Baggesens novelledefinition er treleddet, bestående af en retrospektiv fortæller, der fortæller om en irrationel begivenhed, der griber ind i menneskernes tilværelse, novellens determinationspunkt. Tolkningsskiftet er vendingen mod tilværelsestolkningen, samlingen af trådene igen. Dermed opstiller han en strukturalistisk og retorisk genredefinition.

Det kan diskuteres, om Baggesen mener dette normativt eller deskriptivt. Baggesen regnes for at være en akron, dermed normativ teoretiker, men han påpeger selv, at hans genreanalyse af Blicher er deskriptiv. Genreanalysen *må være deskriptiv*¹².

Det er jeg meget enig i, at en genreanalyse bør være, men det er diskutabelt, om Baggesens er det, eftersom han selektivt kvalitetsvurderer og udvælger noveller til nærmere analyse, der støtter hans konklusioner. Med kvalitetsvurderingen kan Baggesens novellebegreb opfattes som normativt.

2.2. Aage Henriksens stok og myretue-teori

Aage Henriksen tager i "Gotisk tid" udgangspunkt i Søren Baggesens definition og kritiserer den, især for ordvalget "irrationelt":

[...] *men der foreligger hverken noget rationelt eller irrationelt her [...] Det drejer sig om handlinger, der er velmotiverede [...] Irrationelle er de slet ikke. Begivenhederne er fremmede, uordnede, uønskede for den ordnede, kendte formålsverden, de bryder ind i.*¹³

Det er i mine øjne en uinteressant diskussion, hvorvidt det kaldes irrationelt eller uønsket osv. Det er *noget udefra kommende*, der bryder ind i en normalitet. Det bruger Henriksen til at opstille en strukturalistisk model for novellen:

Første skæringspunkt betegner noget fremmed, af Henriksen kaldet stokken, der bryder ind i en normalitet, myretuen. Der skaber unormalitet, som søges overvundet, og det sker ved *andet skæringspunkt*, hvor stokken fjernes, indlemmes eller forårsager sammenbrud (uddrivelse, assimilation eller sammenbrud).¹⁴

Fortælleren fastsætter Henriksen også som retrospektiv, og hans pointe-begreb svarer mere eller mindre til Baggesens tilværelsestolkning, novellens budskab. De to teoretiske novelletilgange er to sider af samme sag – en strukturalistisk og retorisk novelledefinition.

¹² Baggesen, p. 13

¹³ Henriksen, p. 80-81

¹⁴ Henriksen, p. 81

2.3. Thomas Bredsdorffs BH-model

Thomas Bredsdorff laver den meget oplagte sammentænkning af Baggesens og Henriksens novelledefinitioner og kæder dem sammen med den lige så oplagte Goethes.

Bredsdorff giver Goethe æren for at definere novellen med det så berømte *denn was ist eine Novelle anders als eine sich ereignete unerhörte Begebenheit*.¹⁵ Baggesen og Henriksen citerer ikke Goethe, men deres to definitioner lægger sig nært op ad Goethes. Bredsdorffs sammentænkning af alle tre er derfor meget oplagt. Den allerede indtrufne, irrationelle/uønskede/ uhørte begivenhed, der bryder ind i en normalitet. Dette skaber en ny situation, som de implicerede må forholde sig til, og det fører så til en ny normalitet. En klar strukturalistisk novelledefinition.

2.4. Kritik af definitionen

Når man anvender modellen [BH-modellen] på eksempler, bliver det nemlig klart hvor rammende og øjenåbnende den er.

*Men også hvorfor det ikke er noveller, den definerer.*¹⁶

Bredsdorff retter en lammende kritik mod BH-modellen. Han påpeger, at den er en definition af en fortællings struktur, ikke en novelles, og anvender den herefter på dramaet Erasmus Montanus¹⁷. Definitionen passer også ligeså udmærket på fx en dannelsesroman, og for den sags skyld på de fleste romaner – eller stort set hvilken som helst Hollywood-film. Den definerer ikke en novelle.

2.5. Delkonklusion: Akron, diakron og synkron teori

Som anført i afsnittet om BH-modellen, så kan Baggesens/Henriksens akroner, strukturalistiske definitioner ikke anvendes, fordi de blot definerer en fortælling og ikke en novelle.

Den diakrone teori har et dynamisk novellebegreb, der anerkender tiden som faktor og dermed også udviklingen inden for litteraturen. Teorien er dynamisk og taler om noveller (Walther Pabst). Men dermed er den heller ikke præcis. Og som Dines Johansen konkluderer, efter 239 sider, hvor han én efter én piller forskellige novelledefinitioner fra hinanden, så er det heller ikke lykkedes ham at opstille en klar novelledefinition:

¹⁵ Goethe-citat efter Bredsdorff, p. 102

¹⁶ Bredsdorff, p. 106

¹⁷ Bredsdorff, p. 106

Denne afhandlings resultat kan for så vidt betegnes som negativt, da de teorier, der har søgt at give en klar afgrænsning af novellen i forhold til andre genrer, har måttet afvises¹⁸.

Denne konklusion er for mig udtryk for den forkerte tilgang til novellen, som jeg omtalte i indledningen. Novellen skal defineres synkront. Men denne tilgang står selvfølgelig til diskussion, for den kan med rette kritiseres for at være upræcis:

En genre er betegnelse for en gennem sprogbrug og tradition løst defineret tekstgruppe, hvor der mellem de enkelte tekster, der temporalt ligger fjernt, ikke behøver at eksistere elementfællesskab, men hvor genretilhørsforholdet for de enkelte tekster afgøres synkront i forhold til den enkelte periodes genrebegreb. Dette betyder, at der ikke eksisterer et fast genrebegreb, men at begrebsindholdet skifter¹⁹.

Dines Johansen påpeger også, at en sådan tilgang er problematisk, fordi der skal dannes en *holdbar afgrænsning* til andre genrer:

Til en erstatning for disse definitionsforsøg er der foreslået en kombination af to afgrænsningsprocedurer, nemlig som et første skridt et ikke præcist bestemt omfangskriterium og dernæst en historisk betragtning af genren i den enkelte litterærhistoriske periode, således at den defineres ud fra de elementer, der synes karakteristiske i et givet tidsrum. En sådan fremgangsmåde er imidlertid langt fra uproblematisk [...]²⁰

En del af de problemer, der er forbundet med den synkrone tilgang for Dines Johansen er, at han fokuserer på novellen internationalt, mens jeg fokuserer nationalt. Andre af de problemer, Dines Johansen påpeger i denne forbindelse, vil jeg diskutere i min konklusion.

For at komme i gang med den synkrone definition af novellen, vil jeg som udgangspunkt etablere et foreløbigt novellebegreb, der gør det muligt at diskutere novellen.

2.6. Foreløbigt novellebegreb

Efter at have gennemgået strukturalistiske tilgange til novellen, og dernæst anført med Dines Johansen, at man ikke kan definere en novelle generelt, vil jeg forsøge at opstille en synkron

¹⁸ Dines Johansen, p. 240

¹⁹ Dines Johansen, p. 203

²⁰ Dines Johansen, p. 204

definition af den senmoderne novelle. Men jeg har stadig ikke etableret et novellebegreb, der som udgangspunkt kan belyse fællestræk i et akront perspektiv, altså i alle andre novelleperioder. Derfor vil jeg gå til en langt mindre præcis løsning: Den leksikalske definition:

Novelle [...]: Kort fortælling, samlet om et enkelt handlingsforløb²¹

Leksikalsk defineres novellen altså kvantitativt ved at være kortere end romanen. Definitionen er strukturalistisk, og det berettiger i mine øjne den strukturalistiske teori, jeg har anvendt i denne opgave, selvom det har ført frem til en upræcis, leksikalsk definition. Men dermed har jeg et novellebegreb, som jeg kan bruge i en synkron definition ud fra begivenhed, struktur og tema.

3. Analyse

I dette afsnit vil jeg analysere de tre udvalgte noveller med fokus på begivenhed, struktur og tema. Novellerne analyseres hver for sig, og først i konklusionen vil jeg inddrage andre noveller i en genrediskussion.

3.1: Naja Marie Aidt: Latter

Naja Marie Aidts "Latter" fra 1995 er på ca. 4,6 ns²², hvilket må betegnes som en *kort fortælling*.

3.1.1. Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Latter"

Novellen starter med en konflikt mellem en mor og en søn om at hente en kop te med sukker, af moderen betegnet som *møningsløst* (p. 36). Teenagesønnen, Andreas, som er 13 år (p. 37), forsøger at være meget sur, og må skjule smilet bag *en ikke alt for overbevisende vred mine* (p.36).

Første afsnit står skrevet i nutid, og analepsen til forhistorien markeres med skift til datid. Familien med mor, far og søn sidder sammen foran fjernsynet, *faderen var lidt stille, lidt mut, men formodentlig bare træt*, men moderen, *derimod var let og lys, og ville gerne pjatte* (p. 37). Faderen beder Andreas om at hente teen i køkkenet, hvilket Andreas gør – men *husk at jeg skal have sukker i min*. Andreas er meget glad og slår vejrmøller på vej ud i køkkenet og henter teen, *og havde de bedt ham om at støvsuge eller gå efter mælk, så ville han havde gjort det*. Begivenheden i novellen er altså, at sønnen skal hente te med sukker til sin fader.

²¹ Nudansk ordbog

²² 10.918 tegn : 2400

Foran tv'et igen, hvor faderen beder om ro for at se film (p. 38), bryder han selv stilheden med *Hvad fanden*, og brokker sig over, at der ikke er sukker i teen. Andreas, stadig i *godt humør*, fortæller, at han *har* puttet sukker i. *To teskefulde*, men tager koppen ud i køkkenet og retur. Andreas er så ivrig på vej ind med teen, at han spilder – hvilket han uden brok tørrer op på moderens opfordring. Da faderen igen brokker sig over det manglende sukker og beder Andreas *fandme* tage sig sammen (p. 38), svarer Andreas igen, og efter en diskussion *en rum tid*, svarer Andreas vredt *så hent det selv*. Det udvikler et skænderi, hvor moderen forsøger at bløde op ved at tilbyde at hente sukkeret, men faderen fastholder, at Andreas skal gøre det (p. 39). Andreas svarer faderen *Du er så luddoven* og bliver sendt ind på sit værelse. Moderen forsøger at mildne Andreas, men bliver sendt væk med et *Skrid* (p. 39). Begivenheden har altså sat en handling i gang.

Tiden skifter så igen til nutid. Vi er altså tilbage ved indledningen: Moderen kommer tilbage til stuen i et nærmest neurotisk latteranfald. Hun skimter dog Andreas *gennem drengens halvåbne dør* (p. 40). Faderen skruer op for tv'et og støjen får Andreas til at søge ind i stuen igen, hvor moderen griner videre. Hendes latteranfald udvikler sig til gråd, og faderen bærer hende i seng og *smider hende på madrassen* (p. 41). Moderen griner og græder videre over *en skefuld sukker* (p. 42). Faderen og Andreas sidder så sammen foran fjernsynet, Andreas kryber ind under faderens arm. Faderen tilbyder Andreas at hente en kop te til ham – hvilket fører til et latterudbrud mellem dem.

Novellen handler altså umiddelbart om et banalt skænderi i en familie, hvor en teenagedreng gør oprør mod sine forældre. Det er med moderens ord *fantastisk sindssygt* (p. 42) at "begivenheden" manglende sukker i te kan føre så vidt, en "begivenhed", der endda kan opfattes som en joke: Moderens replik, *At du bare ville hvad?* (p. 36) åbner for den tolkning, at Andreas rent faktisk havde besluttet sig til at lave lidt sjov med faderen og derfor ikke havde puttet sukker i teen. Det står heller ikke eksplicit i teksten, at Andreas rent faktisk putter sukker i, men blot at han kan huske præcist hvor meget, der skal i. Andreas glæder sig over sit påfund og slår vejrmøller (p. 37), ligesom han i sin iver for at udføre joken spilder te på bordet (p.38). Dette kan også forklare Andreas reaktion, *Uskyldigt. Undrende.* (p. 38). Man kunne altså udlede af teksten, at Andreas havde besluttet at lave lidt fis med sin far. Uhørt eller udefrakommende er det ikke. Det er en dagligdags situation i de fleste hjem med børn. Det er hverdagsagtigt og almindeligt, hvilket moderen netop også griner og græder over: *en skefuld sukker* (p. 42).

Novellen er altså en *kort fortælling* om en familie, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, en hverdagsaften foran tv'et, hvor sønnen skal hente te med sukker til sin far.

Jeg overvejer, om teksten også indeholder metatekstualitet: Moderen fastslår, at det er *fantastisk sindssygt* at de *kan skændes over en skefuld sukker* (p. 42), altså den begivenhed, der igangsætter handlingen. Man kan altså opfatte sætningen som en ironisering over den senmoderne novelle, hvis begivenhed blot er *en skefuld sukker*.

3.1.2. Tema: Fremmedgørelse

Novellens kronologi afbrydes, ud over analepsen, af 2 anakronier, der ikke hører til i kronologien, og som giver en tilstandsbeskrivelse af familielivet. De peger på fremmedgørelse som tema.

Den første (p. 39) fremstilles som alment gældende, når Andreas *skal sove om aftenen, og hun kommer ind til ham og sidder på sengekanten*. Moderen vil gerne sidde hos Andreas (p. 40). På den ene side vil han gerne have moderen ved sin side, på den anden side har han lyst til at slå hende *hårdt i ansigtet*. Det er et billede på teenageren, der står splittet mellem forældre og uafhængighed, og af en overbeskyttende mor. Teenageren bliver fremmedgjort for sig selv og sine forældre.

Den anden (p. 42-43), hvor familien beskrives som meget strenge over for Andreas, der ikke må cykle i skole, og om almindelige teenage-svinkeærinder, der gør moderen gal, fordi hun gerne vil have den perfekte søn og derfor er overbeskyttende: Husker ham på gymnastiktøjet, sørger for hygiejnen, mens faderen siger, at Andreas skal lære at klare sig selv. Faderen er selv meget kontrollerende.

De to anakronier virker som baggrundsbeskrivelse af en vel ikke helt almindelig familie.

3.1.3. Kroppen som motiv

Den fremmedgørelse mellem teenager og forældre, jeg har omtalt, understøttes af det motiv, kroppen udgør i novellen. I starten sidder Andreas mellem dem i sofaen (p. 37), men *Det er hans krop mellem dem, og den vokser* (p. 36), *Det er hans krop der er kommet imellem dem* (p. 39), og *Hans krop. Den fylder noget efterhånden. Nogle gange på en næsten magisk måde, som om den luft der omgiver den, er utilnærmelig* (p. 40). Teenageren fylder stadigt mere mellem forældrene, og det er sværere at nå ind til ham, og for forældrene at nå hinanden.

Det kropslige motiv understreges også foran fjernsynet, hvor Andreas først ligger udstrakt på gulvet foran sofaen *med nøgne fødder* og siden på maven og svinger med benene (p. 38)

I den førømtalte anden anakroni (p. 42) bruges kroppen også som motiv: *Imellem dem. Er det hendes krop? [...] Er det hans krop?* Er det moderen, der er noget galt med – eller Andreas?

3.1.4. *Novelledefinition, "Latter"*

Novellen "Latter" er en *kort fortælling* om en familie, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, en aften foran tv'et, hvor sønnen skal hente te med sukker. Den drejer sig om stigende fremmedgørelse mellem forældre og teenager – en fremmedgørelse, der også påvirker forældrenes forhold. Man *kan* opfatte dele af den metatekstuel.

3.2. Helle Helle: Venlige fremmede

Helle Helles "Venlige fremmede" fra 2000 er på ca. 7,6 ns²³. Den er den længste af de tre noveller.

3.2.1. *Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Venlige fremmede"*

"Venlige fremmede" starter med en proleps, der fortæller at hun, Ulla, er kørt hjemmefra i raseri, lige over middag, mens *Allan havde stået under bruseren* (p. 87).

Novellen starter så kronologisk fra lørdag morgen/formiddag, hvor parret Allan og Ulla spiser morgenmad (p. 88). *Og så blev hun alligevel så vred hver lørdag*, og denne lørdag irriteres hun af kaffen, der skvulper over, at der er ikke mere køkkenrulle, og af græsplænen, der er fuld af visne blade for *Så kan en græsplæne slet ikke ånde*.

Efter at have handlet og forgæves ledt efter lækkert tøj vender Ulla hjem til Allan, der foreslår, at de tager i skoven, fordi det er godt vejr (p. 88). Ulla svarer ikke på spørgsmålet, men tager bladene på græsplænen op, *Tror du græsset har godt af det?*, og får heller intet svar. Irritationen kulminerer, da Allan går i bad, mens hun vasker op, hvilket tager vandet fra hende (p. 89) – novellens begivenhed, der sætter handlingen i gang. Da Allan beder om et håndklæde, tager Ulla alle håndklæder med ud i bilen og kører i raseri, lige over middag, *i de gamle træsko*.

Hun ender i første omgang på et cafeteria (p. 90). *Undervejs havde hun følt sig mildere* og ringer hjem og fortæller, at hun er ude at køre. På cafeteriaet lægger pigen mærke til hendes slidte træsko og giver hende et par brugte gummisko, som en tidl. gæst havde glemt (p. 91). Ulla kører videre i gummiskoene og beslutter sig for at *Hun ville køre en tur til den by, hun engang havde gået i gymnasiet i* (p. 92). Her fodrer hun ænder efter at have fået noget brød hos den lokale bager (p. 93).

Derefter kører hun hen til det hus, hvor hendes klubværelse lå. Her møder hun folk, der er ved at flytte ting ud af huset. Hun får at vide, at de blot er ved at rydde op, og at der ikke længere er

²³ 18.178 tegn : 2400

klubværelser, men *Der er solcenter* (p. 96). Hun får et gammelt ur af damen Betty, der leder udflytningen. Herefter kører hun hjem til en sovende Allan.

Novellen "Venlige fremmede" er en *kort fortælling* om et par, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, Ulla, der i vrede over at hendes mand Allan tager vandet, mens hun vasker op, kører væk og under turen beslutter sig for at gense sin gamle lejlighed. Herefter kører hun hjem igen. Den fortalte tid strækker sig altså fra lørdag morgen til aften.

3.2.2. Motiver og tema: Fremmedgørelse og ...?

Temaet i "Venlige fremmede" er fremmedgørelse mellem mand og kone i et parforhold. Temaet bygges op af især to centrale motiver, naturen og sko.

Græsset kan ikke ånde (p. 88 og 89) og de høje træer med gul- brun- og orangelysende blade (p. 90), altså med et skifte, der svarer til Ullas humør. Hun er sur, da hun kører hjemmefra, men er blødt noget op på rastepladsen, hvor træerne er.

Ulla kører hjemmefra i sine slidte havetræsko, hvor hun er ved at tabe den ene, da hun kører (p. 89) og som er svære at køre bil i. På cafeteriaet får hun et andet par, et par brugte gummisko (p. 91-92). Da Ulla kommer hjem igen, påpeger Allan, at skoene ikke er hendes stil (p. 98).

I relation til handlingen i novellen peger disse motiver på parforholdet. Ulla kan ikke ånde under "visne blade", og hun kører langt bedre i et par andre, men brugte gummisko, og som Allan ikke mener passer til hende.

På den anden får Ulla *lyst til at købe noget med hjem til Allan, et eller andet symbolsk* (p. 92), og *Det havde slået hende, at hun kunne købe en tærte eller en kringle med hjem til Allan* (p. 93). Ulla er splittet. Ulla ved, at hun er gift og forsøger at være en god kone: *Hvis hun orkede, hviskede hun noget sødt...* (s. 87). Men der anes problemer, da hun kører ned for at handle (p. 87): *Heldigvis havde han ikke ytrøt ønske om at køre med* (s. 88), og i samtalen ved morgenbordet (p. 88): Da Allan foreslår en skovtur, fordi vejret er godt, svarer hun på vejret: - *Sikke et godt vejr, sagde han. - Måske kan vi tage i skoven i eftermiddag? [...] Ja, vasketøjet er næsten tørt, sagde hun [...]*

Nærmest symbolsk opsøger Ulla sin fortids bopæl, der er blevet lavet om til et solcenter, og her får hun et ur, symbolet på at tiden går. Mange motiver i novellen peger altså på et tema om fremmedgørelse i parforholdet mellem Allan og Ulla.

Men andre motiver virker uforklarlige: Tallet fire gør opmærksom på sig selv. Telefonen ringer fire gange (p. 90), der var fire klubværelser (p. 92), klokken var næsten fire (p. 93), og fire ænder

kommer op til hende (p. 94). I en tolkning af Helle Helle søger man logiske svar, fordi hun *tilstræber en konkret, realistisk stil, der så vidt det er hende muligt, skal fremstå rensset for symboler*, men fordi stilen er så *registrerende*, suger de automatisk betydninger til sig²⁴. Jeg kan ikke se nogen logisk tekstuel forklaring på tallet i relation til min opfattelse af novellen. En mulighed er så at tolke det metatekstuel – at novellen gør opmærksom på, at den er en tekst ved at vælge noget der minder om et eventyrmotiv (tallet 3). Et andet eksempel på løsningen med en metatekstuel tolkning, er sedlen, som den ene af flyttemændene skriver til Betty (p. 97). Fordi Helle Helles stil er så registrerende, tillægger jeg sedlen symbolværdi. Men jeg kan heller ikke her se en logisk forklaring og må igen forklare det med, at teksten gør opmærksom på, at den er en tekst.

3.2.3. Novelledefinition, "Venlige fremmede"

Novellen "Venlige fremmede" er en *kort fortælling* om et par, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, Ulla, der i vrede over at hendes mand Allan tager vandet, mens hun vasker op, kører væk og under turen beslutter sig for at gense sin gamle lejlighed. Den drejer sig dels om fremmedgørelse i et parforhold, dels indeholder den metatekstuelle elementer.

3.3. Pia Juul: "Opgang"

Pia Juuls "Opgang" fra 2001 er den korteste af de udvalgte noveller med ca. 3,5 ns²⁵. I analysen vil jeg udover begivenhed og struktur også komme ind på fortælleforholdet i en argumentation om novellens tema.

3.3.1. Kort handlingsreferat: Begivenhed og struktur i "Opgang"

"Opgang" handler om et jeg, der for nogle år siden, *et par år* (p. 57) er flyttet ind i en beboelsejendom, øverst på kvisten, i en 5.sals lejlighed, som vedkommendes rige onkel Anton har sørget for, at personen fik, efter lejlighedens gamle beboer, fru Troelsen, er død. Som underboere har jeg'et det ældre ægtepar Friis.

Opgangens beboere holder sig helst for sig selv, man vil gerne undgå at have noget med hinanden at gøre: *Man ses nødig* (p. 57), men på den anden side har jeg'et travlt med at følge med i Friis' liv gennem luftkanalen på toilettet: *Inden længe vidste jeg mere om Fru Friis...*(p. 57) Ægteparret

²⁴ Skyum-Nielsen, p. 198

²⁵ 8.319 tegn : 2400

Friis skændes en del til jeg'et store fornøjelse, overboen finder det ligefrem ”underholdende”. Jeg'et har kun tilfældig og sporadisk kontakt med Hr. Friis, som har *tomme øjne* (p. 58).

Efter en urolig nat i Friis-ægteparrets lejlighed erfarer jeg'et, efter *en tid* at Hr. Friis er død, efter 47 års ”lykkelig” ægteskab, og fru Friis er alene (p. 58), og det kan opfattes som novellens begivenhed, da dette igangsætter Fru Friis med at opsøge jeg'et, for at få hjælp til at åbne dåser m.v.. Jeg'et hjælper, stærkt imod sin vilje pga. Fru Friis intense plagen. Hvis jeg'et ikke svarer telefonen, banker hun på døren, og hvis der ikke åbnes, banker hun på vandrørene (p.59). Fru Friis' kontaktsøgning generer jeg'et meget, og ”den bedste tid i opgangen” (p. 60) er den periode, hvor Fru Friis er på hospitalet efter at være faldet på trappen.

Hjemvendt fra hospitalet, nu med stok, (p. 60) fortsætter Fru Friis med at opsøge jeg'et til stadigt stigende irritation. Irritationen kulminerer en dag, hvor jeg'et har hjulpet Fru Friis op ad trappen med indkøb, Fru Friis kalder jeg'et for *Friis*, altså hendes afdøde mand²⁶, og da en pose vælter, for *Skvadderhoved*. Jeg'et sparker stokken væk, så hun falder ned ad trappen og *ligger bomstille* (p. 61). Jeg'et er klar over, at handlingen er forkert, men er ikke synderligt generet heraf.

Kompositionen i ”Opgang” er iøjnefaldende fragmenteret og springende, opbygget som en cirkelkomposition, hvor man starter og ender samme sted, fortællertidspunktet. Først efter læsningen forstår man sammenhængen.

Novellen "Opgang" er altså en *kort fortælling* om 2 naboer i en beboelsesopgang, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, jeg'ets stigende frustration over Fru Friis. Fortællestilen og kompositionen er iøjnefaldende fragmenteret, hvilket kan kædes sammen med jeg'ets moralske overvejelser over sin gerning.

3.3.2. Den personale fortæller og temaet fremmedgørelse

Både fortæller, synsvinkel og fremstilling i ”Opgang” er personale. Historiens konflikt mellem jeg'et og Fru Friis belyses ensidigt af jeg'et, kun afbrudt af – af fortælleren udvalgte - replikker fra Fru Friis. Den stærkt subjektive fortæller anvendes altså som et retorisk virkemiddel, der på den ene side giver indtrykket af, at Fru Friis er så vederstyggelig, at hun faktisk fortjener at blive sparket ned ad trappen, men på den anden side, fordi det er så ensidigt, også får os til at overveje, om det nu udelukkende forholder sig sådan.

²⁶ Og derfor er det nærliggende at antage, at jeg'et er en mand.

Rent litterært hænger den udtalte aftale om at undgå enhver kontakt med naboer, *Man ses nødigt* (p. 57), sammen med, at Fru Friis må dø, fordi hun jo bryder aftalen ved at opsøge jeg'et. Det er, litterært set, logisk, at hun må dø. På den anden side er det svært at forholde sig til denne logik som menneske. For der ligger jo netop i fortællerforholdet, at historien udlægges ensidigt. Fru Friis er en gammel, irriterende, ækel heks, som er skyld i mandens død ved at nægte ham nattøj og dyne (p. 58), er en pestilens for overboen gennem den ihærdige og konstante opsøgen: *Jeg slipper ikke* (p. 61). Derfor kan ingen fortænke jeg'et i at håbe *at hun er død. Kan de vel?*

Jeg sidder altså med fornemmelsen af, at "Opgang", udover at være en novelle om fremmedgørelse mellem ung og ældre, også er metafiktion, en leg med sproget. For det første udfordres læserens intellekt ved at sige, at det er forkert at sparke gamle damer ned af trapper, mens man emotionelt har en vis forståelse for det, fordi fortælleren er så subjektiv. Denne problemstilling kædes også sammen i historien, der starter med overvejelser om "den gode ret" (p. 55) og den direkte henvendelse til den implicitte læser, *Kan de vel?* (p. 61). For det andet kan man helt bogstaveligt anvende BH-modellen på novellen. Ved ægtemandens død bliver Fru Friis, der netop går med stok efter faldet på trappen, en stok i myretuen for jeg'et – en stok der bogstaveligt talt fjernes, hvilket løser jeg'ets konflikt.

3.3.3. *Novelledefinition, "Opgang"*

Novellen "Opgang" er altså en *kort fortælling* om 2 naboer i en beboelsesopgang, *samlet om et enkelt handlingsforløb*, jeg'ets stigende frustration over Fru Friis. Den drejer sig om fremmedgørelse mellem naboer, men den indeholder også metatekstuelle elementer. Fortællestil og komposition er iøjnefaldende fragmenteret, hvilket jeg kæder sammen med jeg'ets moralske overvejelser over sin gerning.

4. Konklusion: Synkron novelledefinition

Det er problematisk i forhold til genreteoretisk arbejde, at jeg definerer novellen ud fra et strukturalistisk minimum – et enkelt, enstrengt handlingsforløb, over for romanens deraf flerstrengede. Dermed definerer jeg novellen akront og normativt. Der vil nemt kunne findes eksempler imellem de to områder, fx Christina Hesselholts "Køkkenet, gravkammeret og landskabet", og som Baggesen og Dines Johansen også flere steder påpeger, så findes der noveller,

der har et flerstrengt handlingsforløb²⁷. Og det er netop min pointe. Hvis en person definerer farven blå, vil en af de første reaktioner være lyseblå og mørkeblå. Selvfølgelig findes der noveller og romaner i grænseområderne. Det er naivt at forestille sig en præcis og generel novelledefinition, for selvfølgelig ændrer genren sig, præget af tiden og internationale tendenser. Forfattere vil, i den æstetiske sfære litteratur er, søge ud i grænseområdet for at videreudvikle den. For at etablere et udgangspunkt, som også kan anvendes på andre novelleperioder, må den leksikalske definition være et berettiget udgangspunkt.

Ordet "novelle" skal opfattes normativt og leksikalsk og ikke som en genredefinition. Og derfor bliver man nødt til deskriptivt at definere novellen synkront og nationalt, om end med et blik for det internationale, selvom det kan være et meget omfattende arbejde:

Denne relationelle bestemmelse af novellen [...] medfører, at den synkrone genrebeskrivelse idealt kun kan gennemføres ud fra en samlet undersøgelse af et tidsrums digtning²⁸.

Det er ganske enkelt umuligt, da jeg selv lever i den tid, jeg her beskæftiger mig med. Jeg kan beskrive enkelte karakteristika ved den senmoderne danske novelle:

De tre noveller, jeg har analyseret i denne opgave, har fremmedgørelse som tema. Begivenheden, der igangsætter handlingen, er almindelige hverdagshændelser. Inddrager jeg de andre noveller, jeg har læst, er det generelt hverdagen, der er i centrum. Ingen storslåede, irrationelle, uhørte, udefrakommende begivenheder, men hverdagsliv med almindelige mennesker i almindelige boliger. Her skiller "Opgang" sig ud ved at kulminere i – og jf. Baggesen, Henriksen og Bredsdorff ikke igangsættes af – en uhørt begivenhed.

Det internationale blik kan her rettes mod USA. Den amerikanske novelleforfatter Raymond Carver regnes af Marie Lund Klujeff for at være fader til en ny genre inden for noveller²⁹ lidt nedladende kaldet "slice-of-life"-genren, fortællinger fra det virkelige liv, der ikke rigtig har noget at fortælle. Hverdagen er kommet i centrum.

Også i mediebildet i dag er almindelige mennesker i den grad kommet i centrum med reality-tv som Robinson, Baren, Farmen³⁰, Big Brother³¹ osv. Seebergs noveller (de her opgivne) er også hverdagshistorier, Fruelunds ligeledes. Pryds Helles noveller skiller sig ud ved overvejende at

²⁷ Fx Dines Johansen, p. 105-106; Baggesen, p. 32 ff

²⁸ Dines Johansen, p. 228

²⁹ Klujeff, p. 24

³⁰ Alle TV3

³¹ Tv Danmark

være præget af noget overnaturligt, men den senmoderne kultur er generelt præget af almindelige mennesker og hverdagen.

Strukturelt kan man, som Bredsdorff konkluderer, ikke definere en novelle. Det er et kendetegn ved de noveller, jeg har læst, at de indeholder anakronier af denne ene eller den anden slags, men det er ikke et novellekendetegn, jf. romanen "Forføreren" af Jan Kjærstad – eller film for dens sags skyld.

Som nævnt skiller "Opgang" sig ud ved at indeholde en uhørt begivenhed, men som tolkningspunkt, og alle tre noveller kan tolkes metatekstuel. Det er dog ikke en tendens, jeg generelt har kunnet se i de læste noveller, og heller ikke et genrekendetegn for novellen, jf. "Forføreren"s fiktive forord.

Dines Johansen er repræsentant for den synkrone novelletilgang, jeg efterlyser, men han påpeger:

[...] at det er sandsynligt, at en beskrivelse af novellen, som den opfattedes i enkelte litterærhistoriske perioder, lige så godt kunne gælde samme periodes roman, d.v.s., at der ikke kan påpeges noget specifikt »novellistisk« inden for tidsrummet, og at genrene således konvergerer³².

Det kan diskuteres, om jeg kommer uden om dette problem ved den leksikalske definition, da novellen her defineres som et enkelt handlingsforløb over for romanens flere. Fremmedgørelse er ikke et tema, som den senmoderne novelle har eneret på, ligesom det strukturelle og fortælle tekniske kendetegn som anakroni heller ikke er forbeholdt novellen.

Derfor kan jeg konkludere, at den senmoderne danske novelle er en kort fortælling, samlet om et enkelt handlingsforløb om en hverdagsbegivenhed, og som tematisk drejer sig om fremmedgørelse. Den er inspireret af den amerikanske slice-of-life novelle.

Definitionens svaghed er det meget relative "kort". De primære analysetekster i denne opgave adskiller sig i længde fra 3,5 til 7,6 ns. Men fx består Helle Helles "Mit arbejde" af blot 0,2 ns³³, mens Pia Juuls "Marits dagbog fra de sidste dage" er på 8,6 ns³⁴. Definitionen kan altså med rette angribes for ikke at være definatorisk nok.

For at kunne overskue litteraturen og teoretisere, må udgangspunktet være de leksikalske definitioner, og så kan man tale om novelletræk, anekdotetræk, romantræk osv. En lang novelle vil

³² Dines Johansen, p. 209

³³ 551 tegn : 2400

³⁴ 20.655 tegn : 2400

altså kunne defineres som en novelle med romantræk, fx "Marits dagbog...", der kan opfattes som indeholdende flere handlingsforløb, ligesom "Køkkenet, ..." kan defineres som en roman med novelletræk. Selvfølgelig vil der i kunsten ligge eksempler i grænseområderne. Selvfølgelig vil der være normbrud. Ellers fornyr kunsten sig ikke. Og selvfølgelig fornyr kunst sig. En blendet guldfisk og en rådden gris kunne komme på museum i 90'erne. **Selvfølgelig!** er der forskel på en klassisk og en senmoderne novelle. Og derfor skal novellen defineres synkront.

4.1. Diskussionspunkter til mundtlig eksamen

- Normativ over for deskriptiv novelletilgang
- Den relationelle bestemmelse af novellen
- Formmæssige og fortælle tekniske karakteristika over for tematiske og motiviske
- Andre mulige synkroner novelledefinitioner
- Novellernes titler

5. Litteraturliste

5.1. Faglitteratur

- Baggesen, Søren (1995): Den blicherske novelle. *Odense Universitetsforlag, 3. oplag, Odense*
- Bredsdorff, Thomas (1994). Struktur og retorik i den moderne novelle. I: *Danske studier 5*
- Henriksen, Aage (1971): Johannes-Evangeliet som novelle. I: *Gotisk tid, side 79-103.*
Gyldendal, København
- Johansen, Jørgen Dines (1970): Novelleteori efter 1945: en studie i litterær taxonomi.
Munksgaard, København
- Klujeff, Marie Lund (2002): Novellen – struktur, historie og analyse. *Gads Forlag, København*
- Nudansk ordbog (1986). 13. udgave. *Politikens Forlag A/S, København*
- Rasmussen, Henrik (red.) (2001): Gads Litteraturlleksikon. *Gads Forlag, København*
- Skyum-Nielsen, Erik (2000): Måden hvorpå ingenting sker. I: *Engle i sneen. Gyldendal, København*

5.3. Skønlitteratur

- Aidt, Naja Marie (1995): Tilgang. *Gyldendal, København*
Heri "*Latter*"
- Carver, Raymond (2000): En alvorlig samtale og andre noveller. *Gyldendal, København*
- Fruelund, Simon (1997): Mælk. *Gyldendal, København*
- Helle, Helle (2000): Biler og dyr. *Samleren, København*
Heri "*Venlige fremmede*"
- Helle, Merete Pryds (2002): Ti fingre fra eller til. *Rosinante, København*
- Hesselholt, Christina (1991): Køkkenet, gravkammeret & landskabet. *Rosinante, København*
- Juul, Pia (2001): Mit forfærdelige ansigt. *Tiderne Skifter, København*
Heri "*Opgang*"
- Kjærstad, Jan (1993): Forførelsen. *Samlerens Paperbacks, København*
- Seeberg, Peter (2001): En enkelt afbrydelse. *Gyldendal, København*